

VEHB b. KÂBÛS

olmuşlardı. Kabilenin daha önce İslâm'ı kabul eden bazı fertleri çeşitli gazvelerde yararlık göstermiştir; Vehb b. Kâbûs ile yeğeni Hâris b. Ukbe bunların en meşhurlarındandır.

Dağlarda çobanlık yaptığı anlaşılan Vehb, Uhud Gazvesi'nin cereyan edeceği gün yeğeni Hâris'le birlikte sürülerini Müzeyne dağından Medine'ye getirmişti. Bu sırada çok tenha görünen şehirdeki halkın müşriklerle savaşmak üzere Uhud'a gittiğini öğrendi. Bir süre önce Sa'd b. Muâz vasıtasıyla (İbn Hacer, VI, 492) veya o gün (İbn Abdülber, IV, 122; İbnü'l-Esîr, IV, 323) müslüman olduğu kaydedilen Vehb ve yeğeni İslâm ordusuna katılmak için yola çıktılar ve savaşın ilk safhasının sona erip müşriklerin yenilgiye uğradığı, müslümanların da ganimet toplamaya başladığı esnada Uhud'a vardılar. Onlar da bir yandan müşrikleri kovalamaya, bir yandan da ganimet toplamaya giriştiler. Ancak müslüman okçuların yerlerini terketmesi sonunda Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebû Cehil kumandasındaki müşrik süvarilerinin saldırısı yüzünden savaş müslümanların aleyhine döndü ve çözüme başladı. Vehb, Hz. Peygamber'in yanında kalarak onu koruyanlar arasında yer aldı. Bir ara müşrik askerlerinden bir grubun Resûl-i Ekrem'in yanına yaklaşması üzerine Resûl-i Ekrem onların karşısına kimin çıkacağını sordu. Vehb hemen ileri atıldı ve ok atışlarıyla onları durdurup geri çekilmeye mecbur etti. Bir süre sonra ikinci bir grup gelince Vehb bu defa yalın kılıç müşriklerin arasına daldı ve onları dağıttı. Üçüncü bir grup saldırıya geçtiğinde Resûlullah, "Kalk şunları da defet, müjdeler olsun ki sana cennet var!" dedi. Vehb de böyle bir fırsatı kaçırmayacağını söyleyerek müşriklerin üzerine atıldı; çarpışarak düşman saflarının gerisine kadar ulaştıktan sonra dönüp tekrar aralarına daldı, fakat bu sırada müşriklerin kılıç ve mızrak darbeleriyle şehid oldu. Müşrikler Vehb'e duydukları öfkeyi cesedinden çıkarmaya (müsle) kalkıştılar. Savaşın ardından Hz. Peygamber yirmi yerinden yara alan Vehb'in naaşının başında durarak, "Ben senden razıyım, Allah da razı olsun!" dedi, defniyle bizzat ilgilendi ve ayakta durmakta zorlanmasına rağmen defin işi bitinceye kadar kabrin başında bekledi. Elbisesi kefen olarak yetişmediği için ayaklarının üzerine etraftan toplanan otlar örtüldü. Vehb'in kahramanlığına, Müslümanlığı benimsemesinden çok kısa bir süre sonra kazandığı mertebeye ve Resûl-i Ekrem'in ona gösterdiği rağbete imrenen Hz. Ömer ile Sa'd b. Ebû Vak-

kâs, Vehb gibi şehid olmak istediklerini söylemişlerdir. Vehb'in yeğeni Hâris de amcasından hemen sonra Uhud'da şehid düşmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 274-277, 301; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 42; Ebû'l-Alâ Sâid b. Hasan er-Rabâî, *Kitâbü'l-Fuşûş* (nşr. Abdülvehhâb et-Tâzî Saûd), Mağrib 1415/1995, IV, 6; İbn Abdülber en-Nemeri, *el-İstî'âb* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 122; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şihâ), Beyrut 1418/1997, IV, 323; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVIII, 19-20; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cize 1418/1997, V, 384-386; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd v.dğr.), Beyrut 1415/1995, VI, 492; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 136-138; İbrahim Sarıçam, "Müzeyne (Benî Müzeyne)", *DİA*, XXXII, 250-251.

HALİT ÖZKAN

VEHB b. MÜNEBBİH

(وهب بن منبه)

Ebû Abdillâh Vehb b. Münebbih
b. Kâmil es-San'ânî
(ö. 114/732)

Yemenli tâbiî.

34 (654-55) yılında San'a yakınlarındaki Zimâr'da doğdu. Fars asıllı olan babası Horasan'ın Herat şehridendir. İran kistrâsı tarafından bu şehirden sürgüne gönderilenlerden (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 545-546) veya Habeşliler'e karşı Yemenliler'e yardım etmeleri için Yemen'e yollanan ve oraya yerleşen askerlerin çocuklarından. Annesi Himyerî asıllıdır. Babası Hz. Peygamber zamanında müslüman olmuş ve Muâz b. Cebel'den rivayette bulunmuştur (Râzî, s. 367). Vehb'in Hemmâm, Ma'kıl, Abdullah, Mesleme (veya Ömer) ve Gaylân adlı beş erkek kardeşi vardır (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 545); bunlardan Gaylân, Ali b. Medîni ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlere hadis rivayet eden Gavs b. Câbir'in dedesidir (İbn Asâkir, XLVIII, 96). Vehb, Yemen'de dünyaya geldiği ve burada yaşadığı halde baba yurdu olan Herat'la ilişkisini kesmedi; oradaki gelişmeleri takip etti ve zaman zaman orayı ziyarete gitti (Mizzî, XXXI, 143). Yahudi kaynaklı rivayetleri çok iyi bilmesi onun yahudi asıllı olduğunu hatıra getirirse de Gazzâlî dışında hiçbir müellif bundan söz etmemiştir. Sahâbeden Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik, Ebû Saîd el-Hudrî ve Nu'mân b. Beşîr'den hadis rivayet etti. Tâbiînden Tâvûs b. Keysân, kardeşi Hemmâm,

Ebû Halîfe el-Basrî, aynı zamanda talebesi olan Amr b. Dînâr ve Amr b. Şuayb gibi isimlerden rivayette bulundu. Kendisinden oğulları Abdullah ve Abdurrahman, kardeşi Ma'kıl'ın oğulları Abdüssamed ve Akil, torunları İdrîs b. Sinân ve Bekkâr b. Abdullah, ayrıca Amr b. Dînâr, Dâvûd b. Kays es-San'ânî, Rebîa b. Ebû Abdurrahman gibi isimlerin rivayetleri vardır. Ömer b. Abdülazîz'in Yemen valisi Urve b. Muhammed b. Atıyye döneminde San'a kadılığı yapan Vehb hayatının son yıllarında Vali Yûsuf b. Ömer es-Sekafî tarafından hapsedildi ve işkenceye mâruz kaldı. Muharrem 114'te (Mart 732) San'a'da vefat etti. Bazı kaynaklarda gördüğü işkence yüzünden öldüğü belirtilmekte (İbn Hacer, XI, 168), vefat tarihi olarak da 110 (728), 113 (731) ve 116 (734) yılları verilmektedir.

Vehb'in şöret kazanmasında zengin ilmi ve kültürel birikiminin büyük rolü vardır. İlk yazılı hadis metinlerinden *eş-Şahîfetü's-Şahîha* adlı mecmuanın sahibi olan kardeşi Hemmâm hadis rivayetiyle tanınırken Vehb daha çok kadim tarihe ilgi duymuştur. Özellikle peygamberler tarihi ve İsrâîlî haberler onun uzmanlık alanıdır. Kur'an'a ve diğer ilâhî kitaplara vukufu, Kur'an ve hadislerde geçmiş ümmetler hakkında verilen sınırlı bilgilerin ayrıntılarına dair rivayetleri elde etmesi, Yunan, Süryânî ve Himyerî dillerini iyi bilmesi (Cevâd Ali, I, 84) kendisini öne çıkarmıştır. İsrâîliyat alanındaki bilgisinin Kâ'b el-Ahbâr ve Abdullah b. Selâm'dan ileride olduğunu söylediği nakledilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 546). Sa'lebî ve Kisâfî'nin otorite diye zikrettiği Vehb, İsrâîliyat'ın en önemli kaynaklarından biridir (*EJd.*, XVI, 242).

Ebû'l-Hasan el-İcîlî, Ebû Zür'a er-Râzî, Nesâî ve İbn Hibbân gibi âlimlerden Vehb'in sika bir râvi olduğu nakledilmiştir (Mizzî, XXXI, 142). Onu meşhur bir kıssacı ve büyük bir âlim şeklinde tanıtan Zehebî, Vehb'i yalnız Fellâs'ın zayıf saydığına işaret etmektedir (*el-Muğni*, II, 727). Rivayetlerinin *Kütüb-i Sitte*'de yer alması Vehb'in sika kabul edildiğinin önemli bir delilidir. Ancak *Kütüb-i Sitte*'deki rivayetlerinin hiçbiri kadim tarihle veya peygamber kıssalarıyla alakalı değildir. Onun bu kabil rivayetleri özellikle Abdürrezâk es-San'ânî ile İbn Ebû Şeybe'nin musannefleri, İbn Kuteybe'nin *el-Ma'ârifî* ve *'Uyûnü'l-ağbâr*'ı, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'si gibi eserlerde ve İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'si gibi tarih kitaplarında bulunmaktadır. Vehb'in rivayetlerinin genel kabul görmesinde hakî-

mane ve dindar kişiliğinin rolü olmalıdır. Hz. Peygamber'e nisbet edilen, "Ümmetinden iki kişi çıkacak, birinin adı Vehb olup Allah ona hikmeti verecektir; diğeri de Gaylân'dır, o da ümmetime İblis'ten daha zararlıdır" sözü mevzû kabul edilmekle birlikte Vehb'e nisbet edilen vezirler onun âdeta hikmetli sözlerin kaynağı sayıldığını göstermektedir. "Şüphesiz ki hikmet dünyalıkları terkeden sakın kalbe yerleşir" diyen Vehb (Dârimî, "Muḳaddime", 48) bir defasında oğluna şu nasihatte bulunmuştur: "Yavrum, hikmete sarıl, çünkü hayrın tamamı hikmettedir. Hikmet küçüğü büyüğe karşı, köleyi hür olana karşı yüceltir. Efendinin efendiliğini arttırır, fakiri hükümdarların meclislerine oturtur" (Dârimî, "Muḳaddime", 34; ayrıca bk. Ebû Nuaym, IV, 27-84; İbn Kesîr, IX, 276-302). Ekersi ulemânın Vehb hakkındaki olumlu görüşlerine katılmadıkları söylenen M. Reşîd Rızâ, onun rivayetler veya teşeyyu' doktrinini aracılığıyla İslâm'ı içeriden yıkmaya çalışsan Farslılar'la iş birliği içine girdiğini ileri sürmüştür (*Tefsîrü'l-menâr*, IX, 44). Vehb b. Münebbih aracılığıyla birçok İsrâîlî rivayetin tefsir kitaplarına girdiğini, ancak bunların bizzat Vehb tarafından uydurulduğu düşüncesini benimsemediğini söyleyen Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe de İsrâîliyat'ın nakline aracılık etmesi yüzünden Vehb'in eleştirilebileceğini belirtmiştir (*el-İsrâ'iliyyât*, s. 105).

Vehb'in, sayıları yetmiş ile doksan üç arasında değişen kutsal metinleri okuduğunu söylediği zikredilmektedir (İbn Kuteybe, s. 459; Ebû Nuaym, IV, 28-29). Bu sayı abartılı olmakla birlikte kendisinin önceki kitaplara vukufunu göstermesi bakımından önemlidir. Onun geçmiş peygamberler ve ümmetler hakkındaki bilgisinin bir kısmını bu metinlerden (Hatîb el-Bağdâdî, II, 114), bir kısmını da yahudî ve hıristiyan âlimleriyle teması sayesinde (Cevâd Ali, I, 85-86; *İA*, XIII, 261) elde ettiği belirtilir. Vehb'in Ehl-i kitap kaynaklarından yaptığı nakiller hadisçiler tarafından makbul sayılmamıştır. Hatîb el-Bağdâdî, Vehb'in kardeşini Şam'a gönderip kitap satın aldırıldığını ve bunları Arapça'ya aktardığını belirten Yahyâ b. Maîn'e ait bir ifadeye eserinde yer verir ve bu tür nakillerden uzak durulması gerektiğine işaret eder. Vehb b. Münebbih, erken devrin önemli tartışma konularından biri olan kader meselesiyle de ilgilenmiş, bir dönem kaderi inkâr eden anlayışı benimseyip bu konuda *Kitâbü'l-Kader* adıyla bir eser kaleme almış (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 548), ancak kutsal kitapları okuduktan

sonra bu görüşünden vazgeçerek pişmanlığını dile getirmiştir (İbn Sa'd, VI, 71; Mizzi, XXXI, 147).

Eserleri. 1. Meğâzî Resûlillâh. Eserin 228 (843) yılında istinsah edildiği söylenen ve Heidelberg'de bulunan bir parçası Raif Georges Khoury tarafından Almanca çevirisiyle birlikte neşredilmiş, M. J. Kister bu neşirdeki eksiklik ve yanlışlıklarla ilgili bir makale yazmıştır (bk. bibl.). İki bölümden oluşan bu parçanın ilk bölümünde Hz. Peygamber'in Akabe buluşması, müşriklerin Dârünnedve toplantıları ve hicret, ikinci bölümünde Hz. Ali'nin bir seriyyesi hakkında bilgiler yer almaktadır (Kister, XXXVII [1974], s. 556; *EJ*² [İng.], XI, 35). **2. Kitâbü'l-Mülûki'l-mütevvece min Hîmyer ve aḥbârihim ve kışâşihim ve ḳubûrihim ve eṣ'ârihim.** Yemen tarihine ilişkin efsanevi halk hikâyeleriyle Tevrat ve İncil'den alınmış rivayetlerden meydana gelen eser kısa bir dünya tarihini de içermektedir. Vehb'in soyundan gelen İbn Hişâm'a nisbetle neşredilen *Kitâbü't-Ticân fi mülûki Hîmyer*'in (nşr. Fritz Krenkow, Haydarâbâd 1347; nşr. Abdülazîz el-Mekâlîh, San'a 1979, 2008; Kahire 1996) önemli bir kısmı Vehb'den aktarılan rivayetlerden teşekkül ettiğine göre bu iki eserin aynı metin olduğu yahut İbn Hişâm'ın Vehb'in eserinden büyük oranda faydalandığı ileri sürülebilir. Kitap ayrıca Yemen tarihiyle ilgili birçok çalışmanın kaynaklarındandır. **3. Kitâbü'l-İsrâ'îliyyât** (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1390). Mitolojik unsurları tarihsel materyaller diye kabul ettiği ileri sürülen Vehb b. Münebbih (N. Ahmed Faruqi, s. 93), bu eserin geçmiş ümmetlere dair Kur'an âyetlerini açıklarken Eski Ahid'de yer alan mitolojik unsurlardan ve hikâyelerden yararlanmış. Ayrıca Kâ'b el-Ahbâr ve Abdullah b. Selâm'a dayandırılan rivayetleri de toplamış, kutsal metinlerden yararlanarak bunlara başka hikâyeler de eklemiştir (Abdülazîz ed-Dûrî, s. 32). **4. Kitâbü'l-Mübtede**³ (*ve kışâşü'l-enbiyâ*). Bazı kaynaklarda *Ḳışâşü'l-enbiyâ*⁴ adıyla geçen eser (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1328) kısas-ı enbiyâ türünün ilk örneklerinden sayılır. Yaratılış başlangıcını konu alan eseri İbnü'n-Nedîm, Vehb'in torunu Abdülmün'im b. İdrîs'e (ö. 228/843) nisbet etse de, onun Vehb'e ait olma ihtimali kuvvetlidir. Zira Abdülmün'im b. İdrîs babası aracılığıyla Vehb'in kitaplarını nakletmekle bilinmektedir (İbn Sa'd, VII, 361). Ca'fer b. Ahmed es-Serrâc tarafından manzum hale getirildiği belirtilen (*Dîa*, XXXVI, 570) ve Ferrâ el-Begavî'nin

Me'âlimü't-tenzîli gibi tefsirlere kaynaklık eden *Kitâbü'l-Mübtede*⁵de Vehb'in uyguladığı yöntemle ilgili Hüseyin el-Kesâsibe bir çalışma yapmıştır (bk. bibl.). **5. Tefsîrü'l-Kur'ân.** Zümer sûresinden Vâkıa sûresine kadar olan âyetleri tefsir ettiği zikredilen eserin (*Keşfü'z-zunûn*, I, 461; Hikmet Beşîr Yâsîn, II, 62) bir nüshası Hindistan'da (Salar Jang Ktp., nr. 391) bulunmaktadır. **6. ez-Zehrû'l-enîk fi kışşati Yûsuf eṣ-Şiddîk.** Her ne kadar Vehb b. Münebbih'e izâfe edilse de (Habeşî, s. 12) özellikle ismindeki secili ifade bu eserin daha sonraki dönemlerde yazıldığı intibahı uyandırmaktadır. Bunların dışında Vehb'e nisbet edilen diğer eserler şunlardır: *Zebûr-i Dâvûd Tercemetü Vehb b. Münebbih*, *Mev'îza*, *Hikmetü Vehb b. Münebbih*, *Hikmetü Luḳmân*, *Fütûhü Vehb b. Münebbih*, *Kışâşü'l-aḥyâr* (*aḥbâr*) (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1240, 1328; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 501). Vehb'e izâfe edilen *Ḥadîşü Dâvûd* (nşr. R. G. Khoury, Wiesbaden 1972) ile biri Hz. Peygamber'in sîretî (nşr. R. G. Khoury, *el-Meşriḳ*, LXIV/4-5 [Beyrut 1970], s. 592-614) diğeri astrolojiyle (nşr. R. G. Khoury, *Arabica*, XIX [Leiden 1972], s. 139-144) ilgili iki risâlenin ona aidiyeti şüphelidir (*İA*, XIII, 262). Vehb b. Münebbih'in hadis ilmindeki yeri hakkındaki Şezâ Ahmed Abdülmuhşin (*Vehb b. Münebbih beyne'l-mücerrihin ve'l-mu'addilin* [yüksek lisans tezi, 1998], *Câmiatü'l-Küveyt*) ve Salîha Ünal (bk. bibl.), tarih yazıcılığındaki yeri hakkında Ammâr Fureyz Zakzûk (*Vehb b. Münebbih ve devrühü fi'l-kitâbeti't-târîhiyye*, [baskı yeri yok] 2002), *Kütüb-i Tis'â'daki rivayetleri ve İsrâîliyat'ın yayılmasındaki rolü* hakkındaki Alevî b. Şehâbeddin (*Merviyâtü Vehb b. Münebbih ve devrühü fi'l-İsrâ'iliyyât*, İrbid 2007) yüksek lisans tezleri hazırlamışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vehb b. Münebbih, *Meğâzî Resûlillâh* (nşr. Raif Georges Khoury, *Wahb b. Munabbih: Der Heidelberger Papyrus* içinde), Wiesbaden 1972, s. 118; İbn Hişâm, *Kitâbü't-Ticân fi mülûki Hîmyer*, Haydarâbâd 1347, s. 2; İbn Sa'd, *el-Tabakât*, VI, 71; VII, 361; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), I, 163; II, 238; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 459; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Şüveymî), s. 429; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 27-84; Ahmed b. Abdullah er-Râzî, *Târîhu Medineti Şan'â*⁶ (nşr. Hüseyin b. Abdullah el-Amrî), San'a 1401/1981, s. 367, 414-415; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahâliki'r-râvi ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 114; *Gazzâfi, et-Tibrü'l-mesbûk fi Naşihati'l-mülûk* (nşr. M. Ahmed Demec), Beyrut 1407/1987, s. 157; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşq*, XLVIII, 96; İbn Hayr, *Fehrese* (nşr. Beşşâr Awâd Ma'rûf – Mahmûd Beşşâr Av-

VEHB b. MÜNEBBİH

vâd), Tunus 2009, s. 364-368; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 140-162; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, IV, 544-557; a.m.f., *el-Muğni*, II, 727; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 276-302; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, XI, 168; *Keşfü'z-zunûn*, I, 461; II, 1240, 1328, 1390, 1747; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 501; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, IX, 44; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 84-87; N. Ahmed Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 92-93; Abdülazîz ed-Dürî, *The Rise of Historical Writing among Arabs* (ed. ve trc. Lawrence I. Conrad), Princeton 1983, s. 32, 122-135; Abdullah Muhammed Habeşî, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 12; Hikmet Beşîr Yâsîn, *İstidrâkâtü Târîhi't-türâsi'l-Arabî*, Cidde 1422, II, 62; M. Ebû Şehbe, *el-İsrâ'iliyyât ve'l-mevzû'ât fi kütübî't-tefsîr*, Beyrut 2005, s. 105; Saliha Ünal, *Hemmâm b. Münebbih ve Vehb b. Münebbih'in Hadis İlimindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 2008), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 210; M. J. Kister, "On the Papyrus of Wahb b. Munabbih", *BSOAS*, XXXVII (1974), s. 545-571; XL (1977), s. 125-127; Hüseyin el-Kesâsibe, "Menhecû Vehb b. Münebbih fi kitâbihi'l-Mübtede", *Dirâsât*, XXIV/2, Amman 1997; J. Horowitz, "Vehb b. Münebbih", *İA*, XIII, 260-262; Raif Georges Khoury, "Wahb b. Munabbih", *EL²* (İng.), XI, 34-36; H. Z. Hirschberg, "Wahb Ibn Munabbih", *EJd.*, XVI, 241-242; Ali Turgut, "Serrâc, Ca'fer b. Ahmed", *DİA*, XXXVI, 570; J. Jacobs - M. Seligsohn, "Wahb Ibn Munabbih", www.Jewishencyclopedia.com (13 Ekim 2011).

MAHMUT DEMİR
MEHMET EMİN ÖZAFŞAR

VEHB b. VEHB

(bk. EBÜ'L-BAHTERÎ, Vehb b. Vehb).

VEHBÎ, Sünbülzâde

(bk. SÜNBUZÂDE VEHBÎ).

VEHBÎ OSMAN ÇELEBİ

(ö. 1091/1680 [?])

Hânende ve bestekâr.

İstanbul'un Galata semtinde doğdu ve orada yaşadı. Bu sebeple Galatalı Vehbi Osman Çelebi diye tanındı. Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. 1640'tan önce hânende olarak Enderun'a alındı. Evliya Çelebi harem-i hâsta kendisiyle arkadaşlık ettiğini belirtir. Şöhretinin en parlak zamanı Sultan IV. Mehmed dönemidir (1648-1687). Sarayda Bostancı Ocağı'nda "damcılık" görevinde bulundu ve bu görevde iken emekliye ayrıldı. Güzel ve yanık bir sesi olan Vehbi Osman Çelebi'nin mûsikideki asıl hocası Derviş Ömer Efendi'dir. Ayrıca başkalarından aldığı derslerle kendini yetiştirdi; mûsikinin nazariyatına ve pratiğine hâkim olarak dönemin

önemli mûsiki üstatları arasında yer aldı. İyi bir mûsiki hocası olmasının yanı sıra bestekârlığı da bulunan Vehbi Osman Çelebi şairliğiyle de bilinmektedir. Esad Efendi *Atrabü'l-âsâr*'da onun elli kadar murabba ve tesbih bestelediğinden bahseder. Çeşitli kütüphanelerdeki el yazması güfte mecmualarında bazı tesbihlerine rastlanmaktaysa da bunlar günümüze ulaşmamıştır. Ancak Yılmaz Öztuna rast makamında bir peşrev ile iki saz semâsinin bugüne kadar geldiğini söylemektedir.

Galatalı Vehbi Osman Çelebi'yi *Atrabü'l-âsâr*'da zikredilen, yine IV. Mehmed zamanında şöhret bulmuş, Tersâne-i Âmirerûznâmecisi Mahmud Efendi'nin oğlu ve Musâhib Mustafa Paşa'nın divan efendisi, elli civarında beste, nakış ve şarkı bestekârı Galatalı Osman Efendi ile karıştırmamak gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 183, vr. 1^a, 7^a, 8^a, 13^a, 14^a, 19^a; *Mecmûa*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil Paşa, nr. 593, vr. 1^a, 3^a, 7^a, 9^a, 10^a; *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı), İstanbul 2011, II, 636; Ebûishakzâde Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 6204, vr. 24^a, 25^{a-b}; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1940, IV, 63-64; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1942, I, 32-33, 69-71; Hüseyin Ayan, *Cevrî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Erzurum 1981, s. 111; Öztuna, *BTMA*, I, 479.

NURİ ÖZCAN

VEHBİYYE

(bk. İBÂZİYYE).

VEHHÂB

(الوهاب)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "karşılıksız vermek, bağışlamak, daha çok vermek" anlamındaki **vehb** (hibe) kökünden türemiş mübalağalı bir sıfattır. Esmâ-i hüsnâdan biri olarak "karşılık beklemeden bol bol veren" demektir (İbnü'l-Esîr, s. 980). Vehb kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de yirmi beş yerde geçmekte, bunların üçünde **vehhâb** şeklinde zikredilmektedir (Âl-i İmrân 3/8; Sâd 38/9, 35). Fiil kâlıplarında olanlardan biri insana, biri Ceb-râil'e (veya onun vasıtasıyla Allah'a), diğerleri Cenâb-ı Hak'ka nisbet edilmiş, yedi âyette, "Rabbim, rabbimiz lutfet, bağışla" (heb lî, heb lenâ) anlamında geçmektedir (M.

F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "vhb" md.). İki yerde Allah'ın dilediğine kız evlâdı, dilediğine erkek çocuk verdiği ifade edilmekte, diğerlerinde O'nun peygamberlere yönelik lutufları anlatılmaktadır. Dua ve niyaz içeren emir sîgalarından birinde dini ilimlerde derinleşmiş âlimlerin (râsihîn), diğerlerinde peygamberlerin Cenâb-ı Hak'tan talepleri dile getirilmektedir. Vehhâb ismi Tirmizî ve İbn Mâce'nin esmâ-i hüsnâ listelerinde yer almaktadır ("Da'avât", 82; "Du'â", 10). Âl-i İmrân süresinde (3/7-8) dini ilimlerde derinleşmiş âlimlere nisbet edilen duanın benzeri Hz. Peygamber'in dualarında görülmekte (*Müsned*, VI, 302; Ebû Dâvûd, "Edeb", 99), Resûlullah'ın yaptığı çeşitli dualara başlangıç niyetinde zikredilen tesbih metninde de vehhâb ismi tekrarlanmaktadır (*Müsned*, IV, 54).

Te'vîlâtü'l-Kur'ân adlı eserinde esmâ-i hüsnâya özel bir önem atfeden Ebû Mansûr el-Mâtürîdî vehhâb ismini de yorumlamaktadır. Buna göre insanın sahip olduğu bütün iyilik ve mutluluk vesileleri sadece ilâhî lutf ve ihsanın eseridir, kulların bunlara hak kazandığından söz edilemez. Zira üzerine gerekli olan bir işi yerine getiren kimse için vehhâb sıfatı kullanılmaz (XII, 216). Esmâ-i hüsnânın etimolojisi için müstakil bir eser kaleme alan Ebü'l-Kâsım ez-Zeccâcî de aynı görüşe katılır (*İştikâku esmâ'illâh*, s. 126; krş. Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vhb" md.). Ebû Süleyman el-Hattâbî vâhib ile vehhâb arasındaki farkı şöyle açıklar: Dünya servetinden karşılıksız veren kimse vâhib, verme işini maddî ve mânevî alanlarda çok ve sürekli tekrar eden kimse vehhâbdır. Hattâbî daha sonra yorumuna şöyle devam eder: İnsanlar başkalarına daha çok maddî değerler hibe edebilirler. Bunun yanında onlar meselâ onulmaz hastalığa yakanan kimseye şifa, kısır bir anneye çocuk, yoldan çıkmış kimseye hidayet, belâlara gömülmüş insana kurtuluş lutfedemezler. Vehhâb olan Allah Teâlâ'nın ise bütün bunlara gücü yeter (*Şe'nü'd-du'â*, s. 53). Ebû Abdullah el-Halîmî vehhâbı Allah'ın fiilî sıfatları meyanında O'nun kâinatı idare etmesiyle ilgili görmüş, insanlar arası hediyeleşmenin önemine de karşılıklı sevgiyi yaşatması bakımından vurgu yapmıştır.

Gazzâlî gerçek anlamda cömertliğin ve lutufkârlığın yalnız Allah'a mahsus olduğunu söyler; insanlarda görülen övgü ve sevgiye ihtiyaç duyma, yergiden kurtulma, şeref ve ün kazanma gibi amaçlar